

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 159.923:004.89

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.4.12>

Гоцуляк Н. Є.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID: 0000-0003-2170-0666

ЦИФРОВА ОСОБИСТІТЬ У КОНТЕКСТІ КЛАСИЧНИХ,
НЕКЛАСИЧНИХ ТА ПОСТНЕКЛАСИЧНИХ ПАРАДИГМ ПСИХОЛОГІЇDIGITAL PERSONALITY IN THE CONTEXT OF CLASSICAL,
NON-CLASSICAL AND POST-NON-CLASSICAL PARADIGMS OF PSYCHOLOGY

У статті здійснено комплексний аналіз формування цифрової особистості та її взаємодії з реальною особистістю у цифровому середовищі, зокрема в інтернет-просторі, віртуальних платформах та мережових середовищах. Проаналізовано класичні, некласичні та постнекласичні парадигми психології, які дозволяють визначати особистість як психофізіологічну, соціокультурну та когнітивну систему, здатну до саморозвитку та адаптації. Класичний підхід обмежує можливості розгляду цифрової особистості як окремого суб'єкта, оскільки акцентується на біологічному та психофізіологічному базисі, тоді як некласична парадигма дозволяє оцінювати соціальні та середові чинники формування віртуальних проявів особистості, розкриваючи вплив соціуму на поведінку та когнітивну активність. Постнекласична парадигма дає змогу розглядати цифрову особистість як самостійний феномен, здатний до самоорганізації, творчого самовираження та набуття когнітивних новоутворень, визначаючи її як надбудову над реальною особистістю. У статті розкрито концепції віртуальної та мережевої особистості, а також поняття цифрового сліду як показника активності, мотиваційних та ціннісних орієнтацій користувача. Підкреслено, що цифрова особистість інтегрує соціальні, когнітивні та емоційні аспекти, здатна проявляти різноманіття поведінкових патернів, включно з конструктивними та деструктивними формами активності. Аналіз проведено з урахуванням психофізіологічних маркерів, які можуть свідчити про індивідуальні особливості особистості в цифровому середовищі. Стаття обґрунтовує необхідність вивчення типології цифрової особистості, її когнітивної активності та нових форм взаємодії у цифровому просторі, пропонує критерії диференціації цифрової та реальної особистості та визначає перспективи подальших емпіричних досліджень у галузі психології цифрового середовища, цифрової ідентичності та саморозвитку користувачів.

Ключові слова: цифрова особистість, віртуальна особистість, цифрове середовище, цифровий слід, когнітивні новоутворення, саморозвиток особистості

This article presents a comprehensive analysis of the formation of digital personality and its interaction with the real personality in digital environments, including the Internet, virtual platforms, and networked spaces. The study examines classical, non-classical, and post-nonclassical paradigms of psychology, which conceptualize personality as a psychophysiological, sociocultural, and cognitive system capable of self-development and adaptation. The classical approach limits the possibility of considering digital personality as an independent subject, focusing primarily on biological and psychophysiological foundations. In contrast, the non-classical paradigm emphasizes social and environmental factors shaping virtual expressions of personality, revealing the influence of social contexts on behavior and cognitive activity. The post-nonclassical paradigm allows digital personality to be treated as a distinct phenomenon capable of self-organization, creative self-expression, and acquiring cognitive novelties, thus positioning it as a superstructure over the real personality. The article explores concepts of virtual and networked personalities, as well as the notion of digital trace as an indicator of user activity, motivational orientations, and value systems. It is emphasized that digital personality integrates social, cognitive, and emotional aspects and can manifest a variety of behavioral patterns, including both constructive and destructive forms of activity. The analysis also considers psychophysiological markers that may reflect individual personality traits in digital environments. The study substantiates the need to examine typologies of digital personality, its cognitive activity, and new forms of interaction in digital spaces, proposes criteria for differentiating digital and real personalities, and outlines prospects for further empirical research in the psychology of digital environments, digital identity, and user self-development.

Key words: digital personality, virtual personality, digital environment, digital trace, cognitive novelties, self-development of personality.

Постановка проблеми. Проблема поведінки особистості цифровому середовищі є актуальною для сучасного суспільства з низки причин. По-перше, глобальна цифровізація всіх сфер життєдіяльності сучасної людини призводить до зміни організації життєвого простору особистості – міжособистіс-

них взаємин до навчально-професійної діяльності. По-друге, нові форми діяльності у цифровому середовищі сприяють трансформації особистості, результатом якої стають новоутворення у структурі її психіки. По-третє, різноманіття цифрових ризиків може впливати на користувачів, що мають різну

специфіку поведінки в цифровому середовищі. Особливо цифровим ризикам виявляються користувачі цифрового середовища підліткового та юнацького віку. Як правило, в сучасних дослідженнях окрема увага приділяється вивченню особистості, що вже склалася, проте становлення особистості в цифровому середовищі, а також облік її сензитивних періодів залишаються за рамками наукового аналізу [5; 12]. І, нарешті, цифрове середовище, як і будь-яка інша, має амбівалентність, що тягне за собою необхідність дослідження маркерів поведінки в її рамках для виявлення особливостей цієї поведінки з урахуванням особистісних характеристик та конструювання портрета користувача. Зазначені причини актуальності дослідження спричиняють методологічні та емпіричні питання, які в повному обсязі не розглянуті в науковій літературі, але потребують аналізу для формування концептуальної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливо, що цифрове середовище є середовищем, сформованим на основі техногенного простору і включає взаємодію користувачів і технічних засобів у його рамках. До цифрового середовища належать віртуальне середовище, інтернет-середовище, медіасередовище та інші. На даному етапі розвитку науки переважна більшість досліджень містить інформацію про складові цифрового середовища. Як правило, йдеться про особливості віртуального середовища, що значно звужує уявлення про розвиток особистості в епоху цифровізації.

Березіна Т., спираючись на класичні психологічні погляди, визначає особистість як соціокультурний суб'єкт, який здатний розкривати свою індивідуальність у ході соціальної взаємодії та діяльності [2]. Діяльнісний підхід до визначення особистості відображено у працях Беха І., де особистість представлена як соціальна сутність [1]. Виходячи з цього, всі психофізіологічні та психогенетичні особливості людини, у тому числі темперамент, характер і здібності, є основою, субстратом для формування його особистості. Особистість, на думку вченого, включає два класи особистісних властивостей – соціальні ролі та ціннісні орієнтації, а також мотивацію та суспільну поведінку. Індивід, згідно з поглядами Колісник Л. є психофізіологічним базисом для всіх наступних структур [5].

У більшості уявлень про особистість основним її субстратом виступають фізіологічні та генетичні фактори [9; 11]. Крім того, нерідко в уявленнях про особистість зустрічається згадка про провідну роль соціальних механізмів, які вказують на первинність взаємодії та адаптації у соціумі як провідних факторів розвитку людини [7]. У разі стає значним питанням визначення моделі чи чинників, з урахуванням яких особистість розвивається чи формується у цифровому середовищі. Тоді важливими теоретичними та емпіричними питаннями можна визначити можливість існування цифрової особистості, відмінної від реальної та визначення форми її існування.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні та емпіричні аспекти формування цифрової особистості, її взаємодії з реальною особистістю та проявів

у цифровому середовищі, а також визначити критерії диференціації цифрової та реальної особистості та перспективи розвитку когнітивних новоутворень у цифровому просторі.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з поставленими питаннями припускаємо важливість звернення до можливостей дослідження особистості, які дають провідні парадигми в психології – класична, неklasична та постнеklasична (Бех І., Бернардо А.) [1; 11]. Класична наукова парадигма значно звужує рамки можливості існування цифрової особистості, яка відрізняється від реальної. Такі обмеження пов'язані з уявленнями про особистість як біологічно детермінований об'єкт. Тут слід зазначити, що об'єкт пізнання може бути представлений як фізичний суб'єкт або у формі простої системи, який недоступний зовнішньому спостереженню або має обмежений ряд індивідуально-психологічних особливостей (Ліманкіна А., Різун О.) [6; 8].

І, якщо спиратися на уявлення цієї парадигми, можна дійти невтішного висновку, що цифрова особистість є ніщо інше як реальна особистість із набором вроджених біологічних особливостей. Тоді її діяльності та поведінка в цифровому середовищі не матимуть значної відмінності від реальної діяльності та новоутворення у структурі психіки відстежити стане неможливим. Класичний ідеал наукової раціональності не допускає уявлення про цифрову особистість як окремий елемент пізнання і не дає можливості вивчати нові форми когнітивної діяльності, мотивації цієї діяльності та інші аспекти. Разом з тим, раніше в теоретичному огляді ми вказували на існуючі дослідження новоутворень особистості в цифровому середовищі.

Вимушені зауважити, що низка дослідників не виключає фізіологічного відгуку організму на діяльність у цифровому середовищі [11; 12]. Можемо припустити психофізіологічні маркери особистості цифровому середовищі і поставити емпіричну завдання виміру рівня їхнього впливу чи взаємозв'язку з особистісними особливостями користувача. Незважаючи на те, що психофізіологічні маркери можуть бути значним параметром у дослідженні, припускаємо, що вони є скоріше наслідком, ніж стимулом діяльності та поведінки особистості в цифровому середовищі. У рамках нашої роботи вказані параметри дозволять відстежити зміни особистості, що відбуваються у цифровому середовищі.

У неklasичній парадигмі основна роль формування особистості дістається соціуму. Террар Д. визначає неklasичну особистість як особистість, що має свій внутрішній світ, особливості поведінки та специфіку розвитку когнітивної діяльності [14]. У такому разі особистість не зводиться до єдиного знаменника і передбачає різноманіття варіантів розвитку, головним фактором якого стає соціальне середовище. І тут важливо уточнити, що, залежно від коливання цього середовища, коливається і сама особистість.

У рамках дослідження можливості існування цифрової особистості ця парадигма дозволяє дослі-

джувати середову специфіку її становлення, проте звужує уявлення про особистість у цифровому середовищі до похідної реальної особистості. У разі цифрова особистість – це оцифрування реальної особистості, особливостями якої стає розширення технічного репертуару і деяких моделей комунікації. Припускаємо, що найбільш відповідним середовищем дослідження в рамках неklasичної парадигми виступає віртуальне середовище, де особистість може виступати як носій соціальних установок та моделей, що реалізуються у процесі взаємодії.

На даному етапі розвитку науки найбільш розглянутими є питання віртуальної особистості. Андропулус Дж. пише, що віртуальна особистість є набір електронних знаків, носіями яких і виступає [10]. У наукових працях вченого, віртуальна особистість – це окрема від людини освіта, яка пов'язана з нею в рамках моделі творця. Такі праці цікаві в рамках дослідження цифрового середовища і дозволяють представити особистість у віртуальному середовищі як творчий потенціал і результат творчої діяльності реальної людини. У свою чергу, Столтерман І. вводить поняття віртуальних мотивів та визначає одним із них творчий мотив [13]. Цей творчий мотив розкриває прагнення людини в інтернет-середовищі до самореалізації та планування активності, яка може бути відокремлена від активності у реальному просторі. Наголошуючи на важливості наведених результатів досліджень, зазначимо, що в теоріях вченого особистість обмежена активністю та діяльністю у віртуальному середовищі і не передбачає вихід за її рамки. Водночас, на нашу думку, важливим стає вивчення не лише особливостей віртуального користувача, а й його вміння взаємодіяти з різними цифровими середовищами, в тому числі й для встановлення можливих когнітивних новоутворень.

Муханова І., Романова В. пропонують розмежувати поняття віртуальної та мережевої особистості [7]. Якщо першу дослідники співвідносять з активністю у віртуальних світах, друга є ніщо інше як видозмінені образи особистості у віртуальному середовищі. У свою чергу, Сапельникова Т. пише про образи особистості у віртуальному середовищі як про реалізацію творчого потенціалу та розширює уявлення про віртуальну активність людини [9]. Зважаючи на цю точку зору, відзначимо можливий взаємозв'язок між особливостями віртуальної особистості та специфікою її віртуальної активності. Така теза дозволить розширити масштаби дослідження та проаналізувати активність цифрової особистості в цифровому середовищі та цифрових світах, які включають більше змінних, ніж віртуальне середовище.

Грановська О. відзначає взаємозв'язок понять віртуальної ідентичності, мережевої та віртуальної особистості психології [3]. Дослідниця зазначає про те, що у віртуальному середовищі демонстрація віртуальної особистістю різноманіття мережевих образів сприймається як норма ідентичності, тоді як у реальному просторі це різноманіття може вказувати на патологічний стан людини [3].

Крім того, дослідники зазначають, що новоутворення в когнітивній взаємодії користувачів цифрового середовища включають низьку чутливість до цілей і завдань, які потребують детального аналізу та критики [4; 15]. Зазначені особливості призводять до формування «патологічної» культури. Визначаючи значимість зазначених досліджень, відзначимо кілька спірних моментів: по-перше, у психологічній науці не визначено критерії норми чи патології цифрової особистості та поведінки у цифровому середовищі. По-друге, вважаємо, що уявлення культури цифрового середовища як «патологічного» є певною мірою недостатнім. Важливо, що цифрове середовище – це середовище різноманіття проявів особистості. У це різноманіття, в тому числі, входить висока чутливість до цілей і завдань, прагнення творчості та саморозвитку, можливість набувати індивідуально-особистісні новоутворення. Однак це середовище не виключає і «патологічного» характеру, який залежить як від особливостей психіки самого користувача, так і від його взаємодії в цифровому середовищі. У такому разі, на нашу думку, важливим стає вивчення типології цифрової особистості, специфіки її цифрової активності та поведінки у цифровому середовищі.

Найбільш підходящою парадигмою досліджень цифрової особистості, на нашу думку, є постнекласичний ідеал наукової раціональності [10; 15]. У постнекласичній парадигмі найбільш чітко описано можливості саморозвитку та самоорганізації системи, яка визначається наявністю суб'єктивних цінностей. У такому разі особистість не є об'єктом впливу інформації – вона сама стає одиницею інформації, яка здатна саморозвиватися та набувати новоутворення. Така теза більшою мірою відповідає можливостям особистості в цифровому середовищі та пояснює позиції користувачів цифрового середовища – «я є інформація», «я є культура», «я є творчість», «я – творець і творець».

Саме постнекласичний ідеал наукової раціональності дозволяє вивчити цифрову особистість як певну надбудову чи окремий від реальної особистості елемент та припустити критерії їхньої диференціації. Зазначимо, що найперші та масштабні критерії диференціації полягають у наявності властивих тільки для цифрового середовища когнітивних форм діяльності – «доказ-подія», «доказуючий-інтерпретатор», «багато хто з багатьма», домінуюча система математичних доказів та інші [1; 13]. Відповідно, за провідну парадигму нашого дослідження приймаємо постнекласичну як таку, що точно описує процеси, що відбуваються в цифровому середовищі.

У рамках дослідження цифрової особи цікаві висновки Вестермана Дж. Щодо формування цифрової ідентичності користувача [15]. Автор зазначає, що цифрова ідентичність нагадує цифровий портрет і може включати особливості сліду діяльності в цифровому середовищі.

Як ми вже говорили раніше, цифровий слід – це система дій та активності особистості в цифровому середовищі. Можливо, що саме цифровий слід

є одним із вказівників на цифрову ідентичність та цифрову особистість. Припустимо, що за цифровим слідом знаходяться мотиви особистості, її основні цінності, емоційні та когнітивні регулятори. Ряд дослідників припускають, що цифровий слід може бути як активний і пасивний [5; 9; 11]. Пасивний цифровий слід або пасивність користувача в цифровому середовищі виникає, коли дані цього користувача збираються без згоди. У свою чергу активний цифровий слід передбачає активність користувача з метою публікації та презентації персональних даних про себе. У такому разі, на нашу думку, цікавим є питання вивчення факторів активності особистості в цифровому середовищі та пов'язаним із цим поняттям цифрової особистості.

Дячок О. зазначає, що цифрова особистість може бути представлена як інтеграція віртуальної та реальної особистості [4]. Така інтеграція, на думку автора, відбувається, коли особистість проходить адаптацію умов цифрового середовища. У такому разі відбувається розширення реальної особистості за рахунок оцифрування та знаходження у цифровому середовищі. Виходить, що цифрова особистість – це добудова і продовження реальної людини. Варто зазначити, що добудова відбувається з урахуванням розвитку пам'яті та знань, відображених на платформах освітніх ресурсів; саморегуляції та турботи про здоров'я, яким сприяють спеціалізовані додатки для нагадувань та контролю діяльності; самопрезентації та комунікації за допомогою віртуальних профілів; професійної ідентичності [4].

Такі висновки набувають цінності в рамках нашого дослідження та дозволяють припустити, що цифрова особистість – це надбудова реальної особистості, яка відбувається в процесі входження до цифрового середовища та адаптації в його умовах. Разом з тим, вважаємо за важливе відзначити деякі спірні тези в теорії дослідника. Насамперед, у працях автора акцент зроблено на віртуальних майданчиках та Інтернет-ресурсах, де відбувається професійна, комунікативна та освітня діяльність користувача. Однак, як ми говорили раніше, цифрове середовище є більш багатограним і передбачає не лише використання віртуальних майданчиків та Інтернет-ресурсів, а й усе цифрове різноманіття діяльності. Крім того, в рамках дослідження особистості в цифровому середовищі важливо вивчати не лише вплив останньої на користувача, а й особливості його саморозвитку та самоорганізації, що виражаються в індивідуально-психологічних новоутвореннях. Ці новоутворення, на нашу думку, є каталізатором нових форм поведінки та нових тактик взаємодії з цифровим середовищем.

Колісник Л. зазначає, що поняття цифрової особистості тотожне поняттю інтернет-користувача і виявляється у миттєвій реакції цього користувача та його іммедіатності [5]. Зазначимо ряд неточностей у дослідженні автора: по-перше, цифрова особистість та інтернет-користувач не можуть бути тотожними поняттями через методологічні протиріччя та відмінність середовищ, у яких вони знахо-

дяться. По-друге, особистість у цифровому середовищі не завжди демонструє миттєву реакцію і не завжди перебуває у рамках комунікативного процесу. Нерідко відбувається взаємодія з образом особистості цифровому середовищі, тоді як сама особистість може бути пасивним учасником цієї взаємодії. Крім того, цифровий функціонал дозволяє взаємодіяти двом образам у цифровому середовищі без залучення їх носіїв. Прикладом може бути процес «накручування» лайків у соціальних мережах, коли ці лайки надходять користувачеві офлайн від ботів. Крім того, нерідко соціальні мережі користувачам, що знаходяться в офлайн, на основі аналізу надсилають пропозиції про взаємну дружбу (не додають у друзі, а пропонують додати). Враховуючи вищесказане, вважаємо за важливе відзначити формування нової цифрової культури, що включає різноманітність поведінки особистості в цифровому середовищі та виникнення нових цифрових особливостей – мови та мови, правил і норм, тактик самопрезентації та інше.

Отже, цифрова особистість – це надбудова над реальною особистістю, яка має свої, відмінні від реального простору, індивідуально-психологічні особливості та новоутворення. Специфіка цифрової особистості розкривається у процесі взаємодії з цифровим середовищем та реалізацією у цьому середовищі активності і, як наслідок, поведінки. Залежно від активності у цифровому середовищі можуть формуватись особливості цифрової особистості. Зазначимо, що таке уявлення про цифрову особистість враховує її зв'язок із реальною людиною, проте дозволяє говорити про новоутворення у структурі цієї особистості, доступні тільки для цифрового середовища. Певною мірою у подібному аналізі перегукуються класичні, неklasичні та постнеklasичні види наукової раціональності, однак саме останній її вид визначає цифрову особистість більшою мірою.

Визначення поняття активності у цифровому середовищі необхідно розпочати з аналізу розуміння активності у реальному просторі та її взаємозв'язку з поведінкою. У класичному поданні активність – це динаміка життєдіяльності особистості, яка перетворює навколишню дійсність відповідно до власних потреб і мотивів [1]. Відповідно, активність можна як стан, що виходить з інтересів особистості і відбиває внутрішню готовність до дії. Зазначимо взаємозв'язок понять активність та поведінку. Якщо активність – це властивість, поведінка – його реалізація.

Водночас припустимо, що в основі рівня активності особистості в інтернет-середовищі лежать не лише його інтереси, а й когнітивні, мотиваційні, смислові та інші особливості. Як було сказано раніше, цифрове середовище є більш масштабним, ніж його похідні, і, найімовірніше, активність, що реалізується в ній, призводить до більшої кількості форм і моделей поведінки.

Висновки. Визнаючи значимість зазначених досліджень, відзначимо, що у сучасному інтернет-

просторі диференціація активності з урахуванням зазначених форм є утрудненою. Труднощі полягають у практично відсутніх пасивних та ситуативних інтернет-користувачах, оскільки інтеграція віртуальних середовищ у життя сучасної людини сприяла перенесення всіх форм діяльності на інтернет-середовище. В результаті досить складно відстежити неактивних в інтернет-середовищі користувачів. Однак, на нашу думку, поділ цифрових користувачів за рівнями їхньої активності цілком можливий. Цей поділ може бути пов'язаний не з кількістю проведеного часу в цифровому середовищі, а із загальними уявленнями про техніку, установками по відношенню до цифрового середовища, мотивацією цифрової діяльності, кількістю використовуваної техніки, вмінням наводити цифрові аналогії та іншим.

Перспективи подальших досліджень у галузі цифрової особистості охоплюють кілька напрямів. По-перше, важливо розробити методологічні життя.

інструменти для кількісного та якісного оцінювання цифрового сліду, активності та когнітивних новоутворень користувачів у різних цифрових середовищах. По-друге, перспективним є дослідження типології цифрової особистості, включно з вивченням її конструктивних та деструктивних проявів, впливу мотиваційних і ціннісних орієнтацій на цифрову активність. По-третє, актуальним є вивчення інтеграції реальної та цифрової особистості, зокрема механізмів адаптації та саморозвитку у цифровому середовищі. По-четверте, доцільним є дослідження психофізіологічних та когнітивних маркерів цифрової особистості, їх взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями користувачів. Нарешті, важливим напрямом є вивчення впливу різноманітних цифрових платформ та середовищ на формування цифрової ідентичності та розвитку нових форм діяльності, що може сприяти розробці рекомендацій для ефективного та безпечного використання цифрових технологій у різних сферах

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали наук.-практ. конф. (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році) / За ред. І.Д. Беґа, О.В. Мельника. Івано-Франківськ: В-тво «Тіповіт». 2011. № 1. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2019-23-1-4-15>
2. Березіна Т. Самотність як психологічна проблема підлітків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Психологія», 2019, № 62, с. 23–29.
3. Грановська О.Я. Переживання самотності особистістю в подружньому житті : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01 – загальна психологія, психологія особистості, Київ. 2012. 24 с.
4. Дячок О. Психологічні особливості сприйняття та переживання самотності підлітками. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія, 1(6–7). 2017. с. 51–55.
5. Колісник Л.С. Самотність як соціально-психологічна проблема підлітків. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Психологія. 2017. № 2. с. 69–75.
6. Лиманкіна А.І. Психологічна сутність поняття «особистісна ідентичність». *Науковий журнал «Габітус»*. 2023. Вип. 45. С. 146–150.
7. Муханова І., Романова В. Емоційний інтелект особистості як детермінанта можливості позитивного переживання самотності. *Актуальні проблеми психології*. Т.7. Вип. 32. 2013. с. 153–165.
8. Різун О.О. Самотність, як психологічна проблема юності та молодості. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. Вип. 3. 2022. с. 198–201.
9. Сапельнікова Т.С. Взаємозв'язок відчуття самотності та індивідуальних якостей студентів-психологів. *Series of monographs. Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology* : Monograph. Katowice, Poland, 2021, с. 916–921.
10. Androustopoulos J. Multilingualism, diaspora, and the Internet: Codes and identities on German-based diaspora websites. *Journal of Sociolinguistics*. 2006. Vol. 10, № 4. P. 520–547. DOI: 10.1111/j.1467-9841.2006.00291.x.
11. Bernardo A. Virtual reality and simulation in neurosurgical training. *World Neurosurgery*. 2017. Vol. 106. P. 1015–1029. DOI: 10.1016/j.wneu.2017.06.140.
12. Gonzalez–Franco M. Model of illusions and virtual reality. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. P. 1125. DOI: 10.3389/fpsyg.2017.01125.
13. Stolterman E. Information Technology and the Good Life. *Information Systems Research*. 2004. Vol. 15, № 4. P. 687–692. DOI: 10.1007/1-4020-8095-6_45.
14. Terrar D. What is digital transformation? 2015. URL: <http://www.theagileelephant.com/what-is-digital-transformation>
15. Westerman G. The nine elements of digital transformation. *MIT Sloan Management Review*. 2014. Vol. 55, № 3. P. 1–6. <https://psych.vernadskyyjournals.in.ua/rules>

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025